

Ольга Олексіївна КУЛІНІЧ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права інтелектуальної
власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
koa_11@rambler.ru

УДК 347.788.5

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ЗОБРАЖЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК НЕМАТЕРІАЛЬНОГО БЛАГА

Визначено поняття «зображення фізичної особи» як нематеріальне благо. Наводяться доктринальні визначення зазначеного поняття та пропонується авторська дефініція. Розкриваються ознаки зображення фізичної особи, котрі поділяються на дві групи: основні та додаткові. Основні ознаки властиві будь-якому зображенню фізичної особи. До них належать нематеріальність, інформативність, здатність до об'єктивізації, дуалізм, немайновість зображення фізичної особи. Зображенню фізичної особи можуть бути властиві й додаткові ознаки. Звертається увага, що наявність додаткових ознак важливо довести при порушенні права фізичної особи на власне зображення. Робиться висновок, що реальна або потенційна цінність зображення фізичної особи (як додаткова ознака) свідчить про наявність у зображення цінності як майнового, так і немайнового характеру та про можливість завдання шкоди морального або матеріального характеру у випадку неправомірного використання зображення фізичної особи. Впізнаваність зображеної фізичної особи (як додаткова ознака) підлягає доведенню для встановлення факту порушення права саме зображеної особи.

Ключові слова: зображення, ознаки, об'єкт, нематеріальне благо, фізична особа.

У двадцять першому столітті з розвитком технічних можливостей фіксації та поширення зображень особливої актуальності набуває проблема належного забезпечення прав та інтересів фізичних осіб при створенні та використанні фотографій та інших художніх творів з їх зображенням. Цивільне законодавство України забезпечує охорону особистих немайнових інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах (ст. 308 ЦК України), та захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок (ст. 307 ЦК України). Для здійснення всесторонньої охорони немайнових та майнових інтересів фізичної особи постає питання закріплення в цивільному законодавстві такого об'єкта, як «зображення фізичної особи», що свідчить про актуальність дослідження його ознак та визначення як нематеріального блага.

У наукових дослідженнях протягом століття досліджується питання, пов'язане з охороною інтересів фізичної особи, зображеної на фотографіях чи інших художніх творах, зокрема у працях Б. Ю. Болочагіна, К. Гуго, В. Б. Гуревича, О. В. Завадського, А. К. Капишевої, В. Колосова, Л. О. Красавчикової, М. Шварца, В. О. Мікрюкова, А. С. Мограбян, О. О. Ніколаєвої, Т. С. Романченко, Д. Г. Чайникова. Разом з тим невирішеним залишається питання щодо визначення поняття та ознак зображення фізичної особи як нематеріального блага, що є основоположним для визначення особливостей правового режиму його охорони.

Метою дослідження є визначення зображення фізичної особи та його ознак як нематеріального блага фізичної особи.

У ст. 177 Цивільного кодексу України [1] є згадка про матеріальні та нематеріальні блага, які вказані як вид об'єктів цивільних прав. У гл. 15 «Нематеріальні блага» Цивільного кодексу України законодавець закріплює перелік нематеріальних благ (результати інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 199), інформація (ст. 200), особисті немайнові блага (ст. 201)), загальні положення про зазначені види благ, але не надає тлумачення цієї категорії та не визначає ознаки, властиві нематеріальним благам.

У наукових дослідженнях звертають увагу на те, що перелік нематеріальних благ не є вичерпним, їх перелік є динамічним та постійно змінюється. У якості нематеріальних благ різними авторами [2, с. 62; 3, с. 246; 4, с. 3–4, 11; 5, с. 14; 6, с. 724; 7, с. 15–16] називалися зображення, таємниця листування, ім'я, безпека, свобода слова, недоторканність житла, особиста недоторканість, сфера особистого життя, стан здоров'я, різноманітні прояви індивідуальності, властиві кожній особі, життя і здоров'я, честь і гідність, вільне пересування та вільний вибір місця проживання, недоторканість особистої документації, національна приналежність, рідна мова та вибір мови спілкування, віросповідання, репутація, портрет і звукозапис, особиста таємниця, папери особистого характеру та ін.

Н. Х. Бuzарова, говорячи про духовні блага (особисту гідність, релігійні вірування, індивідуальний вигляд, талант особи тощо),

підкреслювала, що набір цих благ особа має незалежно від того, чи визнає їх за нею держава чи не визнає. На певному етапі розвитку людства постала проблема визнання цих благ за людиною та охорони їх від посягання; проблема визнання суб'єктами права всіх людей, а також забезпечення рівних правових можливостей захисту нематеріальних благ, що належать людині від народження [8 с. 110].

Зображення фізичної особи є одним з нематеріальних благ, яке втілено у різноманітних формах об'єктивізації, зокрема: фотографіях, художніх творах, персонажах мультиплікаційних, комп'ютерних та кінематографічних творах, пародіях.

У судовій практиці зображення будь-якого об'єкта тлумачиться як те, що створюється із зовнішнього вигляду такого об'єкта. Зображуваний об'єкт може існувати лише в уяві особи, яка зображує його (наприклад, художник малює персонажа літературного твору на основі власного сприйняття, уявного образу цього персонажа, який сформувався після прочитання твору), а може бути реально існуючим [9].

Варто погодитись із думкою Д. Г. Чайникова, який зауважує, що основна складність розуміння суті «зображення» як предмета полягає в тому, що воно виникає внаслідок процесу зображення. При цьому більш правильним буде використання синонімічного терміна — відображення, відтворення, копіювання, де відображення є відтворенням особливостей відображуваного об'єкта [10, с. 173–176].

В умовах відсутності в законодавстві чіткої юридичної дефініції поняття «зображення» деякі автори до цієї категорії умовно відносять будь-які малюнки, картини, фотографії, графіті та інші об'єкти, які статично відтворюють що-небудь або кого-небудь. Сучасні зображення різноманітні за змістом і виконанням: вони можуть бути присвячені будь-якій тематиці, існують у вигляді фото й ілюстрацій [11, с. 65–69]. Можливо, з урахуванням сучасних технічних можливостей відтворення, вважати зображеннями не тільки статичні, але й динамічні способи відтворення (фіксації) зовнішнього вигляду фізичної особи.

Як правильно вказує О. О. Ніколаєва, зображення фізичної особи можуть створюватися внаслідок творчої діяльності (малюнки, портрети, карикатури, комікси); твори, створені посередництвом обробки матеріалів (каменю, глини, дерева, синтетичних мас); аудіовізуальні твори, зокрема створені за допомогою анімаційних та мультиплікаційних технологій, персонажі яких створені з використанням зображень (зовнішності) фізичних осіб та внаслідок діяльності, яка не є творчою (фотокадри та відеоматеріали камер спостереження або інших технічних засобів без участі людини в процесі зйомки, наприклад, керовані за допомогою радіо і або інших видів зв'язку роботами, літальними апаратами й іншими автономними системами, у завдання яких входить збір, зберігання і використання інформації, включаючи зображення осіб) [12, с. 99].

Під зображенням фізичної особи мають на увазі не виключно портрет, а будь-яке інше зображення людини, що живе або вже

померла [13, с. 96]. У науковій літературі містяться схожі визначення категорії «зображення фізичної особи», «власне зображення фізичної особи» [12, с. 43; 14, с. 136; 15, с. 355–358; 16, с. 79], узагальнивши, які можна запропонувати таку дефініцію.

Зображення фізичної особи — це зафіксована (фото-, кіно-, теле-, відеозйомкою тощо) або відтворена (завдяки застосуванню прийомів малювання, скульптурування, тощо) в об'єктивній формі, доступній для зорового, тактильного, слухового сприйняття, інформація про зовнішній вигляд фізичної особи або його окремі елементи, котра містить, зокрема, індивідуальні ознаки і характерні риси обличчя, голови й інших частин тіла, фігури людини, рухів, одягу.

Зазначене визначення дозволяє відмітити нематеріальну природу зображення (як інформації) та зв'язок з об'єктивною формою втілення зображення (формою об'єктивізації зображення фізичної особи), запропонувати основні та додаткові ознаки зображення фізичної особи.

Основними ознаками зображення фізичної особи як нематеріального блага є такі.

По-перше, *нематеріальність* — самостійність зображення фізичної особи щодо форми об'єктивізації, тобто цінність зображення фізичної особи полягає в її змістовному наповненні форми об'єктивізації. Як звертають увагу в науковій літературі, нематеріальність цих об'єктів означає їх приналежність до інформаційної природи. Теорія інформації бачить призначення людини або, точніше, людського мозку в забезпеченні динаміки ідей — так у формі творчості відбувається розвиток логічної інформації [17, с. 12].

По-друге, *інформативність* — будь-яке зображення фізичної особи завжди має інформаційну складову, представляє відомості та/або дані про людину. Украй важливо, що зображення має двоєдину природу, оскільки воно, з одного боку, є візуальним рядом, доступним для людського зору, а з іншого — несе в собі певну інформацію про зображений об'єкт. Така природа і зумовила той факт, що об'єктом охорони може виступати не лише образ людини, але й інформація про неї [18, с. 37]. У науковій літературі, зокрема А. А. Єфремов [19, с. 52–60], А. А. Снитников [20, с. 18], відносять зображення до різновидів інформації. За своєю суттю зображення є сукупністю відомостей, зовнішніх ознак про людину, які через матеріальну форму наочно сприймаються іншими суб'єктами та дозволяють створити у свідомості осіб, що його сприймають, певний образ [21, с. 322]. Т. Б. Юсупов також звертає увагу на те, що категорія «зображення» безпосередньо пов'язана з поняттям «інформація», тому відразу виникає питання про вироблення балансу між правом на недоторканність зображення і таємниці особистого життя, з одного боку, і правом на свободу слова, на пошук, отримання, передачу і поширення інформації — з іншого [18, с. 37].

По-третє, *здатність до об'єктивізації* та, як наслідок, *віддільність зображення від особи* — носія зовнішнього вигляду. Форма об'єктивізації зображення та віддільність його від особи-носія — суб'єкта права на

власне зображення заперечує можливість відповідності зображення такому критерію особистого немайнового блага як «невіддільність від особи носія (неможливість відділити їх від особи носія та передати іншим особам)». Зображення існує окремо від особи завдяки його формі об'єктивізації та пов'язано з особою тільки змістом, який відображає зовнішній вигляд, тобто відтворює риси особи в повному обсязі або в певній частині. Форма об'єктивізації зображення фізичної особи може бути втілена у матеріальних носіях, в електронному вигляді, у виконавській або інших формах вираження. Тобто зображення може бути як динамічним, так і статичним, як матеріальним, так і ефімерним.

По-четверте, *дуалізм* — зображення фізичної особи існує у вигляді об'єктивної форми та нематеріальної сутності, що обумовлює відмінності у природі та змісті права фізичної особи на власне зображення і права на форму об'єктивізації та можливість належності їх різним суб'єктам.

По-п'яте, *немайновість* — відсутність майнового (економічного) змісту. Враховуючи, що нематеріальні блага не створюються внаслідок економічного виробництва, і не можуть бути точно оцінені в грошовому еквіваленті, майнові відносини у цьому випадку виникають щодо форми об'єктивізації, у якій втілюється зображення, тому вважається, що об'єктом майнових відносин є саме форма об'єктивізації зображення.

Додатковими ознаками зображення фізичної особи як нематеріального блага є такі, що можуть бути властивими зображенню, але не є обов'язковими. Як правило, їх наявність необхідно встановити при доведенні факту порушення права фізичної особи на власне зображення.

По-перше, *наявність реальної або потенційної цінності* (як комерційного, так і некомерційного, особистого характеру) — означає можливість інформації мати цінність особистого (особисті згадки, пам'ять або належність до особистої таємниці) або комерційного характеру (зокрема отримання прибутку, конкурентних переваг при просуванні товарів або послуг суб'єктів господарювання з використанням зображення фізичної особи, втіленого у формі об'єктивізації, здатність задовольнити естетичні потреби тощо). Зазначена ознака дозволяє обґрунтувати спричинення особі моральної та/або майнової шкоди неправомірним використанням фотографії чи іншого художнього твору з її зображенням.

По-друге, *впізнаваність* — означає можливість встановлення особи, зображеної в будь-який спосіб, іншими особами. Коло суб'єктів, здатних впізнати зображену фізичну особу залежить від ступеня її відомості в суспільстві та може обмежуватися колом родичів, друзів або знайомих чи включати невизначене коло осіб.

Ознака впізнаваності має значення при вирішенні спорів про захист права фізичної особи на власне зображення. При створенні зображень іноді відповідно до художнього замислу можуть приховуватися риси обличчя особи чи інші характерні для впізнаваності ознаки. Слід звернути увагу, що це не є перешкодою для зазначення особою, яка створює зображення, інформації, що ідентифікує зображувану особу.

Впізнаваність є вкрай важливою ознакою у випадках, коли йдеться про поширення негативної чи недостовірної інформації, інформації, що порушує право на приватне життя поряд з використанням зображення. При розгляді спорів важливо встановити ознаку впізнаваності зображуваної особи, яка фактично в сукупності з іншими обставинами справи може свідчити про можливість завдання особі шкоди таким поширенням інформації.

Викладене дозволяє зробити висновок про можливість віднесення зображення фізичної особи до нематеріальних благ та доповнення переліку нематеріальних благ, наведених у гл. 15 Цивільного кодексу України. Серед ознак зазначеного блага слід відзначити основні ознаки, притаманні будь-якому зображенню фізичної особи, та додаткові ознаки, що мають значення при неправомірному використанні форми об'єктивізації із зображенням фізичної особи, при здійсненні захисту її прав та інтересів.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Текст] // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 461.
2. *Иоффе, О. С.* Новая кодификация советского гражданского законодательства и охрана чести и достоинства граждан [Текст] / О. С. Иоффе // Советское государство и право. — 1962. — № 7. — С. 59–71.
3. *Матузов, Н. И.* Личность. Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права [Текст] / Н. И. Матузов. — Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1972. — 292 с.
4. *Ярошенко, К. Б.* Жизнь и здоровье под охраной закона. Гражданско-правовая защита личных неимущественных прав граждан [Текст] / К. Б. Ярошенко. — М. : Юрид. лит., 1990. — 174 с.
5. *Ермолова, О. Н.* Нематериальные блага и их защита [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ермолова Ольга Николаевна. — Саратов, 1998. — 150 л.
6. Гражданское право [Текст] : учеб. : [в 2-х т.] ; отв. ред. Е. А. Суханов. — [2-е изд., перераб. и доп.] — М. : БЕК, 1998. — Т. 1 / [Дюжева О. А., Ем В. С., Зенин И. А. и др.]. — 816 с.
7. *Апранич, М. Л.* Проблемы гражданско-правового регулирования личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Апранич Марина Леонидовна. — С-Пб., 2001. — 144 л.
8. *Бузарова, Н. Х.* Средства индивидуализации граждан в российском гражданском праве [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Бузарова Нина Хасановна. — Краснодар, 2007. — 222 л.
9. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26.02.2014 р. у справі № 6-49493св13 [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37455196>.
10. *Чайников, Д. Г.* Правовая природа изображения как объекта гражданского права [Текст] / Д. Г. Чайников // Проблемы гражданского права та процесу : матеріали науково-практичної конференції, присвяченої

- пам'яті професора О. А. Пушкіна (22 травня 2010 р.). — Х. : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2010. — С. 173–176.
11. *Капитонова, Е. А.* Защита авторских прав на изображение, размещенное в сети Интернет [Текст] / Е. А. Капитонова // Цивилист. — 2013. — № 4. — С. 65–69.
 12. *Николаева, А. А.* Изображение гражданина: проблемы правового регулирования, использования, охраны и защиты [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Николаева Александра Александровна. — М., 2014. — 220 л.
 13. *Мужанова, В. А.* Понятие изображение в германском праве [Текст] / В. А. Мужанова // Защита частных прав: проблемы теории и практики : материалы Международной научно-практической конференции (г. Иркутск, 20–21 апреля 2012 г.) / отв. ред. Н. П. Асланян. — Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2012. — С. 94–101.
 14. *Крусс, И. А.* Злоупотребление правом на изображение [Текст] / И. А. Крусс // Личность, право, власть в современной России : сборник материалов VIII Всероссийской научно-практической конференции (11 декабря 2010 г.) : [в 2 т.]. — Кострома : КГУ им. Н. А. Некрасова, 2011. — Т. 2. — С. 136–139.
 15. *Романченко, Т. С.* Зображення як об'єкт особистого немайнового права фізичної особи [Текст] / Т. С. Романченко // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання) : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 16 вересня 2010 р. — К. : КНТ, 2011. — С. 355–358.
 16. *Капышева, А.* Право на собственное изображение: проблемные аспекты объекта [Текст] / А. Капышева // Юридический Казахстан. — 2013. — № 1. — С. 76–85.
 17. *Будник, Р. А.* Эволюция системы авторских и смежных прав в информационном обществе: от исключительного к инклюзивному праву автора [Текст] / Р. А. Будник. — М. : Юрлитинформ, 2013. — 192 с.
 18. *Юсупов, Т. Б.* Запрет опубликования личного изображения как мера по обеспечению иска в свете прецедентного права Европейского суда по правам человека [Текст] / Т. Б. Юсупов // Европейская интеграция и развитие цивилистического процесса в России : сб. науч. ст. — М. : РАП, 2006. — С. 33–61.
 19. *Ефремов, А. А.* Информация как объект гражданских прав [Текст] / А. А. Ефремов // Студенты в правовой науке : сб. науч. тр. — Вып. 1. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1998. — С. 52–60.
 20. *Снытников, А. А.* Информация как объект гражданских правовых отношений [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / А. А. Снытников. — СПб., 2000. — 26 с.
 21. *Слипченко, С. А.* Некоторые аспекты характеристики права на изображение физического лица [Текст] / С. А. Слипченко // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнародної наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13–14 листопада 2009 року) : [у 4 част.]. — Хмельницький : Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2009. — Частина третя: Цивільне право.

Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес. — С. 322–323.

*Рекомендовано до друку
кафедрою права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 7 від 5 травня 2016 року)*

Надійшла до редакції 10.05.2016

Кулинич О. А. Понятие и признаки изображения физического лица как нематериального блага

Определяется понятие «изображение физического лица» как нематериальное благо. Приводятся доктринальные определения указанного понятия и предлагается авторская дефиниция. Раскрываются признаки изображения физического лица, которые делятся на две группы: основные и дополнительные. Основные признаки свойственны какому-либо изображению физического лица. К ним относятся нематериальность, информативность, способность к объективизации, дуализм, немущественность изображения физического лица. Изображению физического лица могут быть свойственны дополнительные признаки. Обращается внимание, что наличие дополнительных признаков физического лица необходимо доказать при нарушении права физического лица на собственное изображение. Делается вывод, что реальная или потенциальная ценность изображения физического лица (как дополнительный признак) свидетельствует о наличии у изображения ценности как имущественного, так и немущественного характера и о возможности причинения вреда морального или материального характера в случае неправомерного использования изображения физического лица. Узнаваемость изображенного физического лица (как дополнительный признак) подлежит доказыванию для установления факта нарушения права именно изображенного человека.

Ключевые слова: изображение, признаки, объект, нематериальное благо, физическое лицо.

Kulinich, O. O. Concept and Features of Image of a Natural Person as Non-Material Welfare

An article is devoted to the determination of a concept «image of a natural person» as non-material welfare. The doctrinal definitions of this concept are given and the author's definition are offered. The main features of image of a natural person are revealed in the article, which are subdivided into two groups: main and additional. The main features inherent in any image of a natural person. They are: non-materiality, an informational content, a capability to objectification, dualism, a non-property content of image of a natural person. The additional features can be peculiar to image of a natural person. The attention is paid to that, it is important to prove the availability of additional features in case of violation of the right of a natural person to an own image. The conclusion is drawn that an actual or a potential value of image of a natural person as an additional feature demonstrates, a person has the availability of value of both property and non-property nature, and, in case of an unauthorized use of image of a natural person is evidence of a possibility of damnification of moral or material nature. Recognition of a represented natural person as an additional feature is also subject to proof for a factual determination of a violation of the right of a represented person.

Keywords: image, features, object, non-material welfare, a natural person.